

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 128 2007

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2008 och för recensioner 1 september 2008.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367-8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-25-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2007

svarande läge. Sedan kommer den långa vägen till att vinna erkännande, en väg som ännu återstår för många av våra intellektuella som Selma Lagerlöf och Sara Lidman.

Slutligen måste det kanske djupaste hindret forceras, misstanken att det kanske redan rymms alltför mycket allvar i vissa anspråk. Man behöver bara tänka på ett antal manliga gestalter ur romaner av kvinnor: professor Methodius i Fredrika Bremers *Hertha* eller hans brodersjäl Casaubon i George Eliots *Middlemarch*; den tidningsläsande Joel Elversson i Selma Lagerlöfs *Bannlyst*; filosofen Mr Ramsay i Woolfs *Mot fyren*, mannen som fruktar att hans tänkande aldrig ska föra honom längre än till bokstaven R i det alfabet som han föreställer sig att intellektet utgör. Eller för den delen Muminpappan på väg mot sitt Stora Uppdrag ute vid fyren: "Det är så hemskt svårt att vara en pappa."

Kanske är det inte en slump att båda de intressantaste bidragen i denna antologi handlar om "the making of an intellectual woman".

Birgitta Holm

Eva Lilja, *Svensk metrik*. Norstedts akademika förlag, Stockholm 2006.

Svensk språk- och litteraturforskning har länge saknat en kvalificerad metrik; så är inte längre fallet i och med denna bok. Blotta omfånget (654 sid) vittnar om en avsevärd insats, innehållsförteckningen om en respektingivande ambition och resultatet bekräftar intrycket. Detta är ett kraftprov och det givna standardverket beträffande svensk versifikation.

"*Svensk metrik* presenterar en teori och metod möjlig att använda för alla de tre svenska verssystemen – den medeltida fyrslagsräckan, den metriskas versens taktfasta rytmer och den fria versens stilerade fraser" (s 5), vilket är sant men framställningen rymmer mycket mer än så, då den *unterwegs* även erbjuder ett omfattande sammanhållet vershistoriskt parti (knapp 150 sid) samt strödda iakttagelser, resonemang m.m. av minst lika vershistorisk som teoretisk natur. Detta är inget märkligt, då det är svårt att säga något versteoretiskt relevant utan att beakta det historiska perspektivet och det är inte heller något som stör den dispositionella ordningen.

Den första delen ägnas versteori (tillika partiets

titel) och rymmer avsnitt om rytm, meter, klang, strof och versgrupp samt semantisering. Oförskräckt ger sig EL i kast med att diskutera verslärans näst mest problematiska storhet, rytmen (den mest bekymmersamma är då givetvis förhållandet mellan versifikatorisk gestaltning och semantiskt innehåll). Först konstaterar EL att det blott finns upplevd rytm för att sedan resonera om gestaltpreferenser och kroppsrym, dvs hon psykologiserar konsekvent rytmbegreppet. Det kan man naturligtvis göra men risken är stor att man hamnar i impressionism, vilket mycket riktigt blir fallet när EL använder Stagnelii "Längtan" för att tala som "trokéernas lugna tröst" i nämnda dikt (s 39). Det är nog snarare innehållet som är trösterikt inte, rytmen i sig. I stort är dock ELs presentation av rytmen som versifikatorisk-teoretisk storhet givande och mestadels övertygande, inte minst då hon visar sig reserverad inför användningen av musikteori vid versanalys ("musik är ren form som utspelas i tiden"), medan ordkonsten domineras av denotativa betydelser (s 49)). Detta är sansat och distinkt och lätt att instämma i, men det är knappast fallet, när EL då hon med utgångspunkt i Jakobson diskuterar upprepningens fundamentala betydelse för all rytm och berör den antika retorikens uppmärksamhet inför upprepningarnas starka intryck på känslan. Under hänvisning till Laferrière skriver hon: "Den yttersta innebörden förblir driftsladdad och förbjuden, den kommer man inte åt. Ljuden laddas med alltmer känsla för varje gång de återkommer" (s 43). Detta är suggestivt men föga vetenskapligt. Särskilt problematiskt är naturligtvis den driftsladdade och förbjudna innebörden. Vad betyder detta egentligen? Nu är det dags för EL att definiera rytm. Efter att ha snuddat vid förplatonisk rytmdefinition, Platon själv ("rytm är ordnad rörelse", s 53), begreppet prominens (betonad stavelse som ävenledes är versifikatorisk verksam, s 55), binaritet, segmentering, gruppering och semantisk rytm landar så EL på följande vis: "Rytm är gruppering av impulser antingen i tiden till rörelser eller i rummet till mönster", en definition så vid att den knappast känns alldeles användbar i ett versifikatoriskt-analytiskt sammanhang. Det är däremot de av EL presenterade kategorierna som föregår den slutliga rytmdefinitionen, så det är till dem analytikern får vända sig.

Efter detta följer ett avsnitt om meter, ett begrepp som EL definierar som "regelbunden puls", eller närmare bestämt som "en temporal, seriell

och alternerande rytm med tendenser till binaritet” (s 65). På ett plan är begrepp meter tämligen oproblematiskt, frågan är hur abstraherad man skall uppfatta metern vara. För EL är metern gestaltkvalitet och hon ser meter som ett perceptionsfenomen, dvs som upplevd schematiserad rytm. Detta är knappast bekymmersamt, men ELs tendens att psykologisera får är ett mindre lyckat uttryck: ”Olika individer är olika känsliga för sådana impulser, men särskilt barn, schamaner och poeter tycks ha god tillgång till sitt omedvetna och därmed meterkvaliteterna” (s 76), en oavsiktligt (får man förmoda) komisk formulering.

Avsnittet om klang (dvs eufoni) är i allt väsentligt övertygande. Här lyfter EL in vershistoriska aspekter vilket känns helt motiverat, men EL är i mitt tycke allför beroende av den ofta svårt förenklande Gasparov, exempelvis när EL hävdar att den gamla keltiska diktningen är ”rimrikast” (s 89). För en forskare förtrogen med den fornoccitanska diktningen (EL använder den äldre termen provensalsk) är detta knappast riktigt. Beträffande den fornoccitanska poetiken hävdar EL att termerna manligt och kvinnligt rim har sitt ursprung i sagda poetik men hennes exempel är olyckligt då det är franskt (!): bon – bonne. Occitanskans former är bon – bona. Detta är onödigt slarvigt. Det finns en hel del sådana fadäser i framställningen här och var vilka stören en smula, men de rubbar inte helhetsintrycket, vilket är viktigt att betona.

Så följer avsnittet ”semantisering”, där EL oförskräckt ger sig i kast med metriken mest problematiska storhet, relationen mellan versifikatorisk utformning och semantiskt innehåll.

Hon börjar med den antika retorikens olika resonemang om ethos för att via betydelse, desautomatisering, konvention och ikonicitet landa i en analysmodell där hon prövar resonemanget på Printz-Pålsons ”Villanella för ett barn i vår tid”. Resultatet är i stort övertygande, likaså slutsatsen att den konventionella betydelsen ”tillskrivits en form och nöts in så väl att vi tar den för given”, medan formuleringen ”de ikoniska betydelserna beror av eventuella likheter med allsköns yttre företeelser” (s 143) är slängigt slarvigt. Ett problem som inte EL uppmärksammar är att konventionalitet och ikonicitet inte alltid framstår som entydiga, rytmen i ”Suckarnes myster” (så elegant analyserad av Malmström) är i mina ögon både konventionell och ikonisk som EL fattar begreppen.

Det finns gott om problem på området, exempelvis nystevsversen i ”Dödens ängel”, där konvention och semantik hamnar på kollisionkurs, problem som EL knappast berör.

Bokens andra del, ”Vershistoria” är direkt imponerande och i allt väsentligt övertygande. Det gäller, föga överraskande eftersom EL är specialist på svensk lyrik, främst den svenska lyriska traditionen, där ELs framställning har alla möjligheter att bli kanonisk. Emellertid finns några felaktigheter, främst beträffande medeltida verskonst, vilka känns onödiga då de lätt kunnat rättas till om inte, som det verkar, Gasparov varit en sådan auktoritet för EL. ELs redogörelse för retorikens utveckling är kortfattad men i huvudsak korrekt. Dock är det knappast riktigt att förlägga betoningen av elocutio till 1600-talet (s 155f). Detta sker redan på 1100-talet och är av oerhörd betydelse inte bara för latinsk kärlekspoesi (Carmina Burana mm.) utan även för folkspråkspoesin (trubadurer, minnesångare m.fl.) Jag har ovan nämnt den occitanska poesin och poetiken och även här far den illa. EL har alldeles rätt när hon betonar den enorma rikedom på strofvarianter. Dock är canzone alls ingen occitansk form utan siciliansk! Den occitanska termen cansó är en av det semantiska innehållet bestämd genre (”kärlekssång”) av mycket skiftande versifikatorisk utformning. Formuleringen ”trubadurerna räknade påbrå från romare, araber och kelter” (s 201) förvånar en occitanist och omdömet om Giraut de Bornelh som mästaren bland trubadurer är mer medeltida (”El mestre dels trobadors”) än den nuvarande forskningens, även om ingen samtida forskare bestriker hans betydelse. Det är vidare knappast riktigt att påstå att den höviska miljön i Norden under högmedeltiden är inspirerad av den occitanska (s 209). De genrer som är aktuella, riddarepik m.m. är franska och påståendet om att den episk-dramatiska balladen under Vasatiden ebbat ut för att ersättas av en ny kärleksvisa av occitanskt ursprung (s 207) förvånar.

EL disputerade på en avhandling om svensk fri vers hos Ekelund och Södergran och har sin styrka främst i analys av den fria versen. Avsnittet är mycket övertygande med i mina ögon blott en tveksam formulering. Beträffande Whitmans på Psaltarens byggda versifikation med dess välkända katalogstil skriver EL: ”Grammatisk paratax ger en kumulativ effekt, vilket i sin tur ger en estisk verkan av naivitet eller naivism” (263). Psaltarens och Whitmans, eller för delen Södergrans

och Lundkvists lyriska uttryck naiva? Knappast. Här är EL trubbig.

Bokens tredje del heter "Verslära" och rymmer avsnitt om prosarytm och prosadikt, frasanalys (versrad, paus, fras och figur), versradens analysredskap vid fyrslagsräcka, takt, fri vers, strofen och versgruppen (accentversens genrer, versmått, versgrupp) och verslärans syfte är "att skapa modeller för beskrivning, analys och tolkning av versform" (s 291). I ett svensk perspektiv relativt nytt inslag är intresset för prosarytm, men greppet är helt rimligt, då det är svårt att säga något vettigt om fri vers utan att koppla den samma till prosa och fras. Här uppstår samtidigt ett problem. I fråga om bunden vers är det via taxonomisk registrering av versformer inte svårt att etablera intersubjektivt valida analyskategorier som lätt lånar sig till kategorisering av versmått m.m. Detta blir mycket mer problematiskt ifråga om fri vers vilken i hög grad behöver analyser av räckor, fraser m.m. av långt mindre intersubjektiv karaktär. Detta gör att studiet av friversen inte låter sig systematiseras på samma vis som den bundna och blir långt mer beroende av studiet av enskilda dikter. EL är helt klar över detta och i mina ögon lyckas hon i allt väsentligt väl i sina analyser av skilda dikter, även om hon på några ställen blir förenklande och trubbig, något som kan ha att göra med hennes princip är att "[f]ri vers bör läsas efter prosaaccenterna i långsamt tempo med tillagda pauseffekter" (s 417), vilket inte harmonierar alldeles väl med den uppmärksamhet som EL helt riktigt visar diktens semantisering, vilken bör styra styra själva läsningen i långt högre grad än vad som är fallet. Det är en himmelsvid skillnad mellan Karlfeldts "Sub luna" (jämför densammes hårt skanderande läsning av dikten), och Lundkvists "Trappan" för att ta ett par godlyckliga exempel. I sina analyser gör f.ö. EL i praktiken mestadels själv just detta. Mindre lyckat är vidare det tämligen kategoriska påståendet "att vid fri vers handlar det inte om någon genomgående puls utan om en rad ansatser som inte utvecklas till taktfasthet" (418). Genomgående puls kan i mina ögon mycket väl samsas med frånvaro av skanderbar meter, så exempelvis hos Ekelöf, Lindegren och Tranströmer, för att ta blott tre exempel. Här synes mig EL alltför kategorisk, något förvånande då hon de facto i sina analyser fint fångar den fria versens mångskiftande register.

Dessa invändningar till trots, de bör mest betraktas som marginella, är ELs metrik en bragd

och väl förtjänt att uppmärksammas genom sitt rent encyklopediska register, både teoretiskt-principiellt och metodiskt praktiskt. Språket är pedagogiskt klart, distinkt och funktionellt och harmonierar väl med ämnet. Mängden facktermer blir aldrig för stor utan skapar klarhet och reda. De metriskt-versifikatoriskt intresserade utgör ingen stor skara men är att gratulera till ett standardverk av format. Det tog sin tid, Otto Sylwans stora verk kom på trettioalet, men nu är tomrummet fyllt.

Ulf Malm

Litteraturens värde – Der Wert der Literatur. Konferens i Stockholm 26–28 november 2004. Red. Antje Wischmann, Eva Hættner Aurelius & Annegret Heitmann (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Konferenser, 62). Stockholm 2006.

Titeln på den här konferensvolymen är en aning snäv i förhållande till temat. Symposiet som boken återgår på hette "Litteraturens värde. Om litteraturens och litteraturvetenskapens bidrag till den kulturella, etiska och samhällsliga utvecklingen – svenska och tyska perspektiv", och dess främsta syfte var, enligt bokens baksidestext, att "initiera ett samarbete och utbyte av idéer mellan svenska och tyskspråkiga litteraturvetare". Denna bredd återspeglas i uppsatserna från de elva bidragsgivarna.

Det svensk-tyska går igen inte bara i boktiteln utan också i språket i bidragen. Fem uppsatser är på svenska med tysk sammanfattning, fem på tyska med svensk sammanfattning. Sammanfattning saknas bara i Antje Wischmanns svenskspråkiga inledning till antologin. (De två andra redaktörerna medverkar inte i inledningen, och inte heller med egna uppsatser.)

I sex av bidragen diskuteras mer övergripande problem, och oftare då litteraturvetenskapens uppgift än litteraturens värde. Jag tänker på bidragen från Antje Wischmann, Johan Svedjedal, Lutz Rühling, Heinrich Anz, Karin Hoff och Elisabeth Herrmann. Mest generell och principiell är Rühlings uppsats "Der Wert der Literaturwissenschaft" ("Litteraturvetenskapens värde").

Lutz Rühling har klart deklarerade filosofiska utgångspunkter. Han menar att det finns vissa